

man» célja szempontjából. A másik ellenvetés a gyermekmegfigyelést érheti. A tanítót egész műveitsége arra képesítse, hogy esetleg a kísérleti psychologia eszközeinek alkalmazásával, esetleg állandó megfigyelés útján maga kutasson; ugyanakkor azonban ahhoz is értenie kell, hogy megfigyelését a gyakorlatba vigye át. Ez pedig tömegtanításban lehetetlenség. A tömeges megfigyelések substrátumába annyiféle mérhetetlen és ismeretlen, a helytől és időtől és körülményektől függő mozzanat játszik bele, hogy mentől nagyobb a megfigyelés anyaga, annival megbízhatatlanabb a belőle vont eredmény általános törvényszerűségek szempontjából. Pedig a cél az, hogy normák állapíttassanak meg. De tegyük fel, hogy látszólag sikerülne bizonyos rendkívül komplex jelenségekből törvényeket kiemelni analysis útján, még mindig fennmarad az a veszedelem, melyre maga Hall utalt, hogy az esetek tömegéből a kérdéses jelenségnek már ismeretes vonásai emelkednek ki, úgy hogy az egész nagy aparátussal végzett megfigyelés végeredménye nem más, mint valamely banális igazság. «Ha ezek után azt kérdezzük, hogy a statisztikai módszernek mint ilyennek mi köze az eredményekhez és követelésekhez, akkor — nem tekintve az anyag megszerzése körül teljesített jó szolgálatokat — édes kevés marad fenn belőle, s mi csak ismételhethük azt a tapasztalatot, melyet más területek is nyújtanak, hogy a statisztika azt igazolja, amit az ember kíván tőle.» Ezt most már a gyermekpsychologusok is kezdik belátni, s újabban inkább az egyéni megfigyelésektől várnak igazi eredményeket.

Mégis igen nagy érdeme marad Hallnak, hogy a nevelők figyelmét a gyermek érdeklődésének különböző nemekre, melyekkel eddig senki se törődött, ráirányította. Az érdeklődésnek azon nemeiről van itt szó, melyek nem iskolaszerűek, melyek nem a művelődésnek, az oktatásnak bizonyos tervszerű menete során, hanem spontán módon keletkeznek, s nem csupán a lelki életnek bizonyos meghatározott folyamataival (pl. képzetélettel) kapcsolatosak, hanem az egész gyermekkel, mint psychophysikai lényvel. A feladat (mely komoly eredményekkel is kecsegtethet), csak az lehet, hogy a gyermeki fejlődésnek mely pontján jelentkezik, gyarapszik, hanyatlik az érdeklődésnek illető neme; mikor és hogyan lép kapcsolatba más érdekekkel; mit jelent ez a kapcsolat psychikailag stb. «A feladat oly hatalmas, hogy Hall legnagyobb érdemének lehet tekinteni azt, hogy ő e feladatot rendszeresen kigondolta és megoldását megindította.» (f.)

*

— A gyermekek haragját illetőleg kérdőíves kutatást rendezett nemrég az 1899-ben *Buisson F.* kezdeményezésére megalakult párisi Szabad Gyermektanulmányi Társaság, melynek elnöki megnyitójában

is kimondott elve volt a szakpszichológusokat és pædagogusokat közelebb hozni egymáshoz. A 19. pontból álló kibocsátott kérdőívekre, mint rendszeren szokott lenni az ily kutatásnál, a remélnél sokkal kevesebb felelet jött, összesen 197. De ezeknek feldolgozása is, amire *Malapert P.*, a Nagy Lajos-lyceum filozófia-tanára vállalkozott, igen érdekes.

A dolgozatnak pædagogiai tanuságai a következőkben foglalhatóak össze: 1. tanuságok magának a haragnak tüneti lefolyására vonatkozólag és 2. tanuságok a haragnak kezelésére vonatkozólag.

Ami a *harag tüneti lefolyását* illeti, nyilvánvaló, hogy a szülőknek, nevelőknek a legnagyobb mértékben tekintetbe kell venni — mondja Malapert — azokat a tanuságokat, melyeket a gyermek lelkiülete, egészségi állapota, haragos voltának gyakorisága, minősége, súlyossága szolgáltat. Sokszor — teszi hozzá — oly jelek ezek, amelyek arra intenek, hogy nem rossz fiúval van dolgunk, akit javítani kell, hanem oly beteggel, akit mihamarabb orvosi gondozás alá kell adnunk, büntetések, korholások vagy szép beszédek helyett.

Egyaránt kell vigyáznunk — folytatja — az egészségügyi rendszabályokra. Érdekes példakép említi fel azt a leánykát, akinek haragját sohasem tudta anyja feddése vagy kedveskedése lecsillapítani, hanem rögtön eltűnt, *amint jól kiszellőzték a helyiséget.* Egyik fiúcska haragja csak akkor szokott csillapodni, ha *jól kiszaladgálhatta, kiugrálhatta magát.* Egy másik főleg *az ebéd után, az emésztés alatt volt ingerlékeny.* Láthatjuk tehát, ezek igen tanulságos példák. Annak a leánykának a jó levegő épp oly természeti szükség volt, mint a fiúcskának a hiányzó izommunka, testgyakorlás. Az egyikben a jó levegő hiánya hozta létre a haragos lelkiállapotot, a másikban a már nagyon szükséges izommunka, testgyakorlás hiánya. Ime a harag nemcsak olyan véletlenül fellépő lelkiállapot, ahogy a laikusok gondolnák, amilyen véletlenül előálló lelki jelenség azonban egyáltalán nem létezik, mert mindent megfelelő ok vagy okok idéztek elő s ezektől így determinálva is van, ami a véletlent kizárja. De térjünk vissza Malapert összefoglalójához. Sokakat *az értelmi vagy fizikai fáradtság, a túlságos meleg* vagy a *viharos idő* tesz izgékonyakká, ingerlékenyekké, a haragra hajlandókká. Mindebből az a tanuság a nevelést illetőleg, hogy vigyázzunk a rendes étkezésre, a rendes testgyakorlásra, a tanulóóráknak, az értelmi munkának túlterhelés nélkül való helyes elosztására, hogy bizonyos időjárás alkalmával türelemmel, elnézéssel legyünk. Nagy pædagogiai igazság, teszi hozzá Malapert, hogy a nevelés egyéni dolog. Nem is lehet tehát minden gyermektől ugyanazt követelni, sőt egyugyanazon gyermektől sem ugyanazt minden időben, minden körülmények közt. A viharos idő illetén hatását a gyermekekre, magunknak is volt alkalmunk ismételten megfigyelni,

különösen az alsóbb osztályokban. A tanárnak ilyenkor csakugyan elnézőbbnek, engedékenyebbnek kell lennie, mert különben túlságos szigorúságával, gyakori dorgálásával csak még nyugtalanabbá teszi az ilyenkor úgyszintén természetes, idegrendszerünkre sajátos módon ható okok folytán nagyobb számban levő nyugtalan elemeket.

Fontos tanuság, hogy nem minden harag egyforma. Eddig is láttuk, hogy a harag mintegy jele volt valami természeti szükségnek vagy nyugtalanásznak, de ép így sok minden egyébnek lehet jele, ami tudniillik oka volt a harag létrejöttének. Így Malapert megkülönbözteti főleg a *tamadó, agresszív haragot* és a *védelmi, defenzív haragot*. Jól meg kell figyelni, hogy mi idézte elő a haragot. Van nagyon jogos harag, mely az egyéni önérzetről tanuskodik s van megint más, amely kicsinyes hiúságból, nevétséges, túlzott önszeretetből fakad. Van aljas harag, melynek forrása irigység, rosszakarat. Van megint olyan, amely igen finyás erkölcsi érzésből fakad, amelyet a legesekélyebb érintés elkeserít. Van harag, amely bizonyos lelki nemességnek, nagylelkűségnek a jele. Ilyen, amelynek az igazság érzése a forrása, vagy a hazugságtól, kétszínűségtől, árulástól való undorodás.

Ami a *harag kezelését* illeti, e kérdésre Malapert szerint nem lehet általános érvényű felelettel felelni. A gyógyító eljárást itt is, mint mindenütt, az egyéni természethez kell szabnunk. Azt az ismert francia mondást idézi: Nincsenek betegségek, csak betegek vannak.* Ha a harag ideges kitörés, akkor csak úgy szűnik meg, ha valami hasonló fajta, de ellentétes erő megakasztja, gátat vet neki. Valami, lelkünkbe mélyen befészkelte kép vagy érzélem képes így szembeállni a haraggal s fölébe kerelkedni, megfékezni. Ez természetesen különféle lehet, de — mint Malapert mondja — a fő, hogy van ilyen tényező. S valóban magunk is megfigyeltük a gyermekeknél, hogy csakis eléggé intenzív ily ellenkező irányú pszichológiai jelenség vehet gátat a haragnak, amely tudniillik képes a figyelmet teljesen absorbeálni, amit különben ép a harag lelkiállapotának domináló képzet-kapcsolásai foglaltak le teljesen. Így lehet a kis gyermeket, aki azért haragudott meg, hogy valami nem neki való dolgot kivettek kezéből, lecsendesíteni, ha neki kedves dolgot, például piskótát adunk neki, de érdekes megfigyelni, hogy egyszerű odaadás nem elég, mert ez nem képes a harag intenzív fokával megküzdeni s még a piskótát is ellöki, hanem néhány kedveskedő s nagyot jelentő szóval, megfelelő arcjátékkal kell odaadni s akkor képes lesz ez érzéki benyomás kellemes volta a haragot legyőzni, illetve a haragtól mintegy magához kaparítani a figyelmet.

* Il n'y a pas des maladies, il n'y a que des malades.

A testi fenyíték hatása is ebben rejlik. Sok gyermekre igen jól hat. Meglepi s egészen elfeledteti vele a haragot. Felhozza például, hogy a szabályzat 20-ik pontjával szemben, mely megtiltja a testi fenyíték alkalmazását, igen jól használta valaki egyik fiúval szemben, akit mint haragosat előre ajánlott erre az édesanyja; az illető előre kilátásba helyezte neki a testi fenyítéket, ha haragos lesz s a kellő időben meg is kapta ezt a fiú, aki azután meglepve elhallgatott s elaludt s ezzel vége volt a jelenetnek s azóta nem merte mutatni haragját sem az iskolában, sem otthon, amiért a szülők nem győztek eléggé hálálkodni. Malapert mindazonáltal általánosan nem tartja ajánlhatónak a testi fenyíték alkalmazását, mi sok kellemetlenséggel járhat. Többre becsüli a hideg vízzel való lelocsolást, amit szintén ajánlottak a kérdőíveken. A hidegvizes locsolás tudvalevőleg mint erős bőringer hat s a haragot megszünteti meglepő s intenzív bőrérzéklet keltésével. Malapert szerint mind ez eszközök fogyatékosak, amennyiben csak bizonyos ideig hatnak s a harag azután újra erőre kaphat, ha nem tűnt el azalatt. Ő az értelmi s erkölcsi motivumokat becsüli legtöbbször. Érdekes például hozza fel azt a gyermeket, akit fejére öntött pohár vízzel csillapítottak le, azután tanítója azt tanácsolta neki, hogy ő maga öntse le magát, ha érzi, hogy haragudni akar, amit a fickó meg is tett, úgy szaladt a vízvezetékhez s rövid zuhantózás* után, mint szelid bárány tért mindig vissza. Idővel — véli Malapert — meg fog a fickó elégedni a vízvezeték gondolatával, vagyis azzal a gondolattal, hogy tud magán uralkodni. S valóban erre kell törekednünk, az észre való hivatkozással ide nevelni az ifjúságot a legjobb, a legbiztosabb és a legerkölcösebb. Tanulja meg a gyermek, hogy önmagától várja a segítséget, segítsen önmagán. Nem a másoknak való alávetést, hanem a maga fölött való uralkodást, rendelkezést kell tanítani. Az észbeli, ellenőrző képességek természetes fejlesztése a fő.

Mindezt erős erkölcsi nevelésnek kell kiegészítenie folyton — teszi hozzá beszámolója végén — a gyermeknek meg kell győződve lennie, hogy szeszélyei előtt meg nem hajlunk, hogy a ráparancsolt irány, a neki osztott parancsok, a viseletére nézve tett megjegyzések, a rászabott büntetések nem szeszély dolgai. A tökéletes szabályszerűség, rend az élet beosztásában elsőrangú fontosságú. A nevelő nyugodt biztonsága — teszi hozzá — a másik fődolog. Ha magunkra vigyázunk, az a legjobb mód, hogy a gyermekre is vigyázzunk.

Pekár Károly.

* Zuhantó = «douche», zuhantózás = «douche»-olás. P. K.